

Frank R. Boddendijk

Vreedzame coëxistentie

Bahnhof Friedrichstrasse, een stukje "west" in "Berlin, Hauptstadt der DDR". Een stukje "west" omdat je daar met de S-Bahn uit het Westen aankomt, en op een andere S-Bahn kunt overstappen, weer richting west, zónder iets met de douane te maken te hebben. Een stukje "west" ook, omdat de perrons vergeven zijn van "Intershops" waar je met "hard currency", d.w.z. met westers geld, belastingvrij luxe goederen kunt kopen. Maar toch ook al "oost" omdat de Intershops "V.E.B." zijn, ofwel "Volkseigene Betriebe". "Oost" omdat alleen westerlingen en geprivilegieerde oosterlingen daar kunnen kopen; "oost" ook omdat dit station één van de belangrijkste toegangspoorten vormt voor mensen die Oost-Berlijn willen bezoeken, of "Heim ins Reich" keren.

En zo stond ik ook laatst op een zaterdagmorgen op één van de perrons van het station, op zoek naar de toegangspoorten tot de socialistische heilstaaf. Vandaar ook die ellenlange rijen bij de paspoortcontrole. Velen willen, maar niet iedereen kan worden toegelaten, denk ik cynisch. En zoals mij dat ook meestal overkomt bij supermarkten had ik ook nu de rij gekozen die de minste voortgang vertoonde. Toen ik na ruim zeventig minuten wachten in de bedompte kleine ruimte die overspoeld was met andere wachtenden eindelijk aan de beurt was, keek de beampte me indringend aan. Was die zwetere persoon voor zijn loket dezelfde als degene op de foto? Eindelijk buiten werd ik letterlijk geconfronteerd met de geneugten van het reëel bestaande socialisme: bij het kofiestalletje hing de mededeling dat "wegens technische omstandigheden" — een eufemis-

me voor een reëel tekort — "heden geen koffie verkocht kon worden". Maar ja, dat kon je een gewone burger natuurlijk niet echt uitleggen. Die mocht eens gaan denken dat het reëel bestaande socialisme toch eens niet zo reëel, laat staan socialistisch was.

Even later zat ik bij vrienden aan de keukentafel te praten over hun ervaringen met het reëel bestaande socialisme, over mijn ervaringen in oost en west. Eerst wat aftastend; beet je een ritueel. Zou de één de ander willen overtuigen dat het bij hun nog slechter was dan bij de ander? Of dat elk systeem toch zulke duidelijke pluspunten had die het bij de ander niet gaf? In het Westen heb je werkloosheid, in het Oosten niet. In het Westen staat de vrouwenemancipatie vaak nog in de kinderschoenen, in het Oosten is gelijkheid. Maar in het Oosten heb je vaak verborgen werkloosheid omdat er te weinig arbeid voor ieder gedurende de hele werkdag is, en het buitenshuis werken van de vrouwen — als je dat tenminste als facet van vrouwenemancipatie beschouwt — is naast het bevrijdende aspect in de regel ook economisch noodzakelijk om de familiehuishouding draaiende te houden.

Daarentegen lijkt in het Westen de onderlinge solidariteit steeds meer in de ban te komen van een oprukkende woestijn van individualisme en het daaraan gekoppelde recht van de sterkste, terwijl in het Oosten mensen elkaar buiten de officiële collectiviteiten steeds meer lijken te vinden in gewone vriendschapsgroepen, literatuurgroepen, vrouwengroepen, kerkelijke discussiegroepen en vredesgroepen.

Na dat soort genuanceerde afwegingen kwamen we elkaar in

het gesprek toch wat nader en wisselden we concrete gegevens over leef- en werkomstandigheden uit. En ik vertelde dat onlangs één van hun collega's van de Humboldt Universiteit, een zekere Löwe, ons insituut bezocht had en een verhaal had opgehangen over de wenselijkheid én de noodzaak van een vreedzame coëxistentie van Oost en West, omdat we beide in het zelfde schuitje van de wapeningsspiraal zaten. En het kerkje van die spiraal was belangrijker dan het bestrijden van het westerse imperialisme. Het klonk allemaal heel prachtig, en hij slaagde er bijna geheel in het Marxistisch-Leninistisch vakjargon achterwege te laten. Mijn scepsis tegenover hem en zijn mooie woorden was gestoeld op het feit dat hij toch nog iets te veel als *apparatchik* sprak die met een zak vol dollars op missie naar het te bekeren kapitalistische gedeelte van de wereld was gestuurd. En toen ik hem vroeg of die vreedzame coëxistentie ook gold voor het in de DDR naast elkaar kunnen bestaan van afwijkende meningen, en zo ja, waarom dan mijn vriend en zijn ex-collega Franz Loeser vanwege diens atoompacifisme "met vervroegd pensioen was gestuurd", inclusief een publicatieverbod, bleek dat ik inderdaad met een leeuw in schaapskieren te maken had. "Dat Judenschwein", zo viel hij uit zijn vreedzame rol, "die heeft alleen maar misbruik gemaakt van de voorzieningen van het socialisme. Een verrader".

Mijn Oostberlijnse vrienden bevestigden dat bij de politieke scholing die elke werknemer wekelijks of maandelijkse moest ondergaan het accent inderdaad verlegd was. Ook bij hun op de Humboldt werd gepoogd het gedurende decennia gevormde vijandsbeeld van de kapitalist te wijzigen. Bestrijding van het imperialisme kon nog jaren duren; de klassenstrijd was niet meer opportuun. Het draaide inderdaad om het schuitje van de kernbewapening. Vreedzame coëxistentie en wederzijdse contacten waren noodzakelijke ideeën om op zijn minst de West-Europeanen te overtuigen van het feit

dat de SDI-plannen van de Amerikanen de hele wereld in een heilloze bewapeningsrace zouden storten. Losweken van Europa van de USA was dan ook van belang.

De belangrijkste reden van deze koerswijziging in de politieke scholing werd uiteraard tijdens de scholing niet bediscussieerd. "Afgelopen zomer was er geen vlees omdat we een lening van West-Duitsland moesten inlossen. Als wij een antwoord op het SDI-plan van Reagan moeten geven moet er nog meer geld en goederen aan de consumptieve sector onttrokken worden. Krijgen we misschien alleen met kerst nog braadworst." En, mijn blik volgend: "De druiven op die schaal, die konden we alleen kopen omdat vanwege Tsjernobyl de Bulgaren hun druiven niet meer in het Westen kwijt konden", aldus één van mijn vrienden. "Maar het ergste is nog", aldus de ander, "dat in het verleden vele mensen vervolgd zijn die toen al zeiden wat we nu officieel moeten zeggen, zoals mogelijk jouw vriend Loeser. En niemand uit de partij die zich daar nu verantwoordelijk voor voelt. Natuurlijk, vreedzame coëxistentie en wederzijdse ontwapening is in ons beider belang. Maar als de autoriteiten nu maar eens de moed hadden om toe te geven dat ze vele fouten hebben gemaakt in het verleden, dat het reëel bestaande socialisme momenteel niet veel meer is dan de garantie van een bestaansminimum voor velen. Misschien dat ze dan geloofwaardiger zouden worden. Maar zelfs dan zouden we, op het moment dat we vrijelijk naar het Westen mochten vertrekken, ogenblikkelijk gaan omdat je nooit weet of het hun menens is, of dat ze dat zeiden in een vlaag van verstandverbijstering."

Een kwartier voordat mijn dagvisum verstreek stond ik weer bij Bahnhof Friedrichstrasse, en zag hoe mensen uit Oost en West afscheid van elkaar namen. Reykjavik was nog in volle gang, maar bij het station waren slechts weinigen die uit een dergelijk topgesprek hoop putten voor een spoedig weerzien.